

**Dr hab. Adam Sudół, em. prof. Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy,
założyciel, dyrektor, Honorowy Kustosz Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego
Prof. dr hab. – Akademia Internacia de la Sciencoj (AIS) San-Marino
Tel. 601 632 047**

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Anny Marii Stefanickiej

pt. *Działalność Towarzystwa Pomocy Polakom w Londynie 1939 – 2020,*
napisanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Wiesława J. Wysockiego na
Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Zasadniczą część przedstawionej do recenzji rozprawy doktorskiej stanowi opublikowana przez A. M. Stefanicką w 2016 roku książka pt. *Spieszmy z pomocą. Historia Towarzystwa Pomocy Polakom, Londyn 2016, 145 ss.*

Autorka, na podstawie solidnie zgromadzonej bazy źródłowej, literatury przedmiotu oraz badań własnych przedstawiła, po raz pierwszy w tak szerokim ujęciu, genezę i działalność Towarzystwa Pomocy Polakom w Londynie w latach 1939- 2020.

Po cofnięciu uznania dla Rządu Polskiego na Uchodźstwie w Londynie, zaistniało niebezpieczeństwo przejęcia przez administrację warszawską Polskiego Czerwonego Krzyża w Londynie oraz jego majątku wraz z szeroką siecią delegatur poza Wielką Brytanią. Zarząd Główny PCK w Londynie nie uznał narzuconej Polsce administracji komunistycznej, co oznaczało zachowanie swojej niezależności i niepodporządkowanie się Zarządowi Głównemu PCK w Warszawie. Dlatego działalność PCK w Londynie była kontynuowana przez nowopowstałą organizację – Towarzystwo Pomocy Polakom w Londynie, zarejestrowane zgodnie z przepisami prawa brytyjskiego. Zarząd Główny PCK w Londynie przekazał Towarzystwu całą swoją strukturę organizacyjną, działalność

pomocową i opiekuńczą oraz majątek. W ten sposób dotychczasowe przedsięwzięcia, prowadzone przez Zarząd Główny PCK w Londynie, były prawnie kontynuowane przez Towarzystwo Pomocy Polakom. Pierwszym prezesem Zarządu nowopowstałej organizacji została generałowa Helena Sikorska. Zakres działalności obejmował te same zadania, które wcześniej należały do misji Polskiego Czerwonego Krzyża:

1. pomoc, okazywana tysiącom polskich żołnierzy i ich rodzinom, osiadłym w Wielkiej Brytanii.
2. Pomoc polskiej ludności cywilnej, która jako bezpaństwowcy lub uchodźcy, znalazła się na terenie zachodniej Europy i odmówiła powrotu do komunistycznej Polski.
3. Pomoc materialna i wsparcie dla rodzin pozostałych w Polsce.
4. Prowadzenie Biura Poszukiwań Rodzin i Informacji.

Ukazane wyżej problemy stały się dla doktorantki przedmiotem analizy i syntezy naukowej, opartej na wcześniej znanych i nowo wprowadzonych do obiegu naukowego źródłach archiwalnych oraz bardzo bogatej ikonografii.

Przedmiot i tytuł rozprawy

Głównym problemem badawczym postawionym przez Autorkę rozprawy doktorskiej było ukazanie genezy, specyfiki i stopnia efektywności działań, podejmowanych przez Towarzystwo Pomocy Polakom w Londynie. Doktorantka postawiła przed sobą kilka problemów badawczych, które poprawnie rozwiązała w poszczególnych rozdziałach dysertacji. Rozpoczęła od prezentacji idei czerwonokrzyskiej i powstania Polskiego Czerwonego Krzyża, którego działalność na obczyźnie w okresie zmagania wojennych i po zakończeniu II wojny światowej kontynuowało Towarzystwo Pomocy Polakom.

Genezę Polskiego Czerwonego Krzyża Autorka przedstawiła poprzez pryzmat funkcjonowania półjawnych organizacji w zaborze rosyjskim, które oprócz roli pomocowej, integrowały polskie społeczeństwo.

W zaborze austriackim, gdzie Polacy cieszyli się znaczącymi swobodami politycznymi, w pierwszych latach XX wieku powstało Krajowe Stowarzyszenie Mężczyzn i Dam Czerwonego Krzyża w Galicji. W 1912 r. władze galicyjskie wyraziły zgodę na powołanie kolejnego polskiego stowarzyszenia pod nazwą Samarytanin Polski. W okresie późniejszym powołano Galicyjskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża, a w czasie I wojny światowej działały też inne, pomniejsze organizacje czerwonokrzeskie.

W zaborze pruskim, gdzie realizowano bezwzględnie politykę całkowitego zgermanizowania Polaków, uniemożliwiono tworzenie jakichkolwiek towarzystw czy organizacji pomocowych i charytatywnych.

Doktorantka, ukazując genezę Polskiego Czerwonego Krzyża, wystarczająco precyzyjnie przedstawiła proces tworzenia polskich organizacji pomocowych i charytatywnych w Paryżu, Lozannie oraz wśród Polonii rozproszonej po całym świecie, zarówno przed 1918 rokiem, jak i po odzyskaniu niepodległości. Interesująco została ukazana rola i działalność Polskiego Białego Krzyża, aż do momentu rozwiązania przez Radę Ministrów w dniu 28 listopada 1946 r., a także reaktywowanie Stowarzyszenia przez gen. Władysława Andersa pod nazwą Polski Biały Krzyż na Emigracji, który w początkach 1948 roku przeniósł się do Wielkiej Brytanii i tam kontynuował swoją działalność, aż do grudnia 1961 roku, kiedy ostatni prezes Konstanty Dłużewski podpisał akt likwidacji stowarzyszenia.

Na podstawie materiałów źródłowych Autorka dysertacji potwierdziła oficjalną datę (27 kwietnia 1919 r.) powstania Polskiego Czerwonego Krzyża oraz 14 lipca 1919 r. – decyzję Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża o zarejestrowaniu Polskiego Czerwonego Krzyża, jako jedyne w Polsce stowarzyszenia, działającego na podstawie Konwencji genewskich.

Analiza dokonań Polskiego Czerwonego Krzyża w czasie II wojny światowej stała się dla doktorantki okazją do ukazania wielopłaszczyznowej działalności, która była kontynuowana na emigracji przez Towarzystwo Pomocy Polakom w Londynie. Przedmiot dysertacji nie budzi więc wątpliwości – jest to próba ukazania wszystkich kolejnych faz działań Towarzystwa, od historycznych poprzedników do stopniowego udzielania pomocy polskim tułaczom wojennym na obczyźnie, emigrantom wojskowym i cywilnym, a także ich rodzinom w Kraju. Anna M. Stefanicka nie zaniedbała w swoich rozważaniach problemów tożsamości narodowej z zachowaniem polskich i narodowych elementów etnicznych.

Temat rozprawy i cezura czasowa nie budzą merytorycznych zastrzeżeń. Zostały one jasno sprecyzowane i obejmują okres poprzedzający utworzenie Polskiego Czerwonego Krzyża, którego kontynuatorem stało się Towarzystwo Pomocy Polakom w Londynie.

Podstawę kwerendy badawczej i źródłowej, przeprowadzonej przez doktorantkę, stanowiły archiwalia Towarzystwa Pomocy Polakom w Londynie, a także materiały zgromadzone w innych instytucjach. Zasadnicza część pracy została poświęcona genezie, strukturze organizacyjnej i działalności Towarzystwa Pomocy Polakom, od momentu, kiedy po zmianie sytuacji politycznej, spowodowanej cofnięciem uznania dla Rządu Polskiego na uchodźstwie w Londynie i uznaniu przez rząd brytyjski administracji warszawskiej, zaistniało niebezpieczeństwo przejęcia przez nią Polskiego Czerwonego Krzyża w Londynie wraz z majątkiem i rozległymi agenturami oraz delegaturami poza Wielką Brytanią. Autorka, przedstawiając genezę Towarzystwa, ukazała najważniejsze fakty oraz decyzje podjęte przez Zarząd Główny PCK w Londynie, który nie uznał narzuconej Polsce administracji Bolesława Bieruta i zachowując swoją niezależność, nie podporządkował się Zarządowi Głównemu PCK w Warszawie. W konsekwencji Rada Główna Stowarzyszenia Polskiego Czerwonego Krzyża w Londynie w dniu 8 listopada

1946 r. postanowiła upoważnić Zarząd Główny Stowarzyszenia PCK w Londynie do dokonania darowizny majątku na rzecz powstałego w Londynie Towarzystwa Pomocy Polakom.

Zakres terytorialny rozprawy obejmuje nie tylko Wielką Brytanię, w tym Londyn jako siedzibę Towarzystwa. Autorka uwzględniła także największe skupiska emigracji polskiej na świecie.

Bibliografia i metoda pracy

Przygotowując rozprawę doktorską Anna M. Stefanicka przeprowadziła wnikliwą kwerendę archiwalną i bibliograficzną. Wykorzystała zgromadzone materiały źródłowe w: Archiwum Towarzystwa Pomocy Polakom w Londynie, Archiwum Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie, Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Archiwum Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych, Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Londynie, Archiwum Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Nowym Jorku. Szkoda, że Autorka rozprawy nie wykorzystała zespołów archiwalnych zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz archiwach Instytutu Pamięci Narodowej. Zgromadzone w nich materiały byłyby pomocne w przeprowadzeniu pogłębionej analizy i syntezy naukowej z wykorzystaniem metody komparatystycznej. Prezentując działalność i dokonania TPP w Londynie, warto byłoby porównać jego funkcjonowanie z Komitetem Obywatelskim Pomocy Uchodźcom Polskim, utworzonym w czerwcu 1940 r. przez rząd RP, który zdążył dopiero co przybyć do Wielkiej Brytanii. Honorowe przewodnictwo Komitetu sprawowała Helena Sikorska. Po 5 lipca 1945 r. prezesem honorowym została ponownie pani generałowa, natomiast formalnym wiceprzewodniczącym był dr Karol Poznański – były Konsul Generalny RP w Londynie. Uprzedzając decyzje, które zapadły 5 lipca 1945 r., Komitet Obywatelski Pomocy Uchodźcom Polskim już w czerwcu przyjął szereg zamian

statutowych, na mocy których mógł przejąć majątek Konsulatu Generalnego RP w Londynie. W ten sposób uniknięto przekazania dóbr konsulatu w ręce urzędników, reprezentujących Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Mechanizm przejęcia spuścizny po Polskim Czerwonym Krzyżu w Londynie przez Towarzystwo Pomocy Polakom był podobny.

Wydaje się, że Autorka dysertacji krytycznie przeanalizowała zebrany materiał źródłowy, dlatego można sądzić, iż korzystała z chronologiczno-problemowej metody badawczej. Złożoność tej rozprawy wymogła konieczność stosowania różnych form przetwarzania zebranych materiałów, jak: analizy, syntezy, indukcji, dedukcji, ujęć ilościowych i jakościowych. Dlatego niezbędne było korzystanie z metod badawczych, stosowanych w naukach społeczno-ekonomicznych.

Układ i konstrukcja pracy

Problemy badawcze oraz układ i konstrukcja pracy, zaprezentowane przez Doktorantkę, odpowiadają określonym precyzyjnie zamierzeniom. Zebrany i opracowany na potrzeby recenzowanej pracy materiał źródłowy, Autorka podzieliła na pięć rozdziałów, w których rzeczowo i rzetelnie przeanalizowała cenne archiwalia oraz wszystkie dostępne opracowania naukowe i materiały, związane bezpośrednio lub pośrednio z omawianą problematyką.

W pierwszym rozdziale, zatytułowanym: Idea czerwonokrzyńska i powstanie Polskiego Czerwonego Krzyża, Autorka, na tle rozgrywających się wydarzeń historycznych epoki, przedstawiła genezę ruchu Czerwonego Krzyża, jego twórcę i założyciela. Poprawnie został ukazany proces rodzenia się polskich stowarzyszeń czerwonokrzyńskich pod zaborami, a także struktury tworzone przez polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych Ameryki i w innych skupiskach polonijnych na świecie. W sposób wystarczająco udokumentowany Doktorantka przedstawiła rolę Polskiego Białego Krzyża po odzyskaniu niepodległości w 1918

r., w okresie międzywojennym, podczas II wojny światowej oraz po zakończeniu zmagania wojennych, którego emigracyjne struktury, działalność i tradycje kontynuuje Towarzystwo Pomocy Polakom w Londynie.

Drugi rozdział, zatytułowany: Polski Czerwony Krzyż w czasie II wojny światowej (1939-1945), zawiera analizę historycznych uwarunkowań funkcjonowania PCK w trudnym okresie zmagania na wielu frontach toczących się walk. Na podkreślenie zasługuje fakt, że Doktorantka wyeksponowała problem nawiązania współpracy przez PCK z Międzynarodowym Komitetem Czerwonego Krzyża w Genewie w zakresie poszukiwania obywateli polskich. Szczególną rolę odegrał Czerwony Krzyż w sprawie ofiar zbrodni katyńskiej, podczas pertraktacji ustalających warunki kapitulacji powstania warszawskiego, pomocy udzielanej jeńcom wojennym i osobom internowanym.

Trzeci rozdział, zatytułowany: U progu działalności Towarzystwa Pomocy Polakom (1945-1950), A. Stefanicka przedstawiła genezę TPP, zwracając trafnie uwagę na konsekwencje zmiany sytuacji politycznej w Europie i jej wpływ na przekształcenie PCK w Londynie w Towarzystwo Pomocy Polakom. Poprawnie zostały ukazane różne formy działalności TPP na rzecz polskich tułaczy wojennych, w tym zdemobilizowanych żołnierzy, pozostających głównie na Wyspach Brytyjskich oraz polskich rodzin, które zdecydowały się osiedlić poza Ojczyzną.

Czwarty rozdział, zatytułowany: Działalność Towarzystwa w latach 1950-1980 zawiera obraz działalności TPP na terenie Wielkiej Brytanii, przedsięwzięcia prowadzone za pośrednictwem Delegatur i Placówek TPP w krajach europejskich, w krajach zamorskich oraz pomocy udzielanej bezpośrednio potrzebującym rodakom w Polsce. Problemy zostały szczegółowo przedstawione i poprawnie udokumentowane materiałami źródłowymi.

Na szczególną uwagę i podkreślenie zasługuje fakt, że Autorka dysertacji doktorskiej zawarła w swym opracowaniu bardzo bogaty materiał ikonograficzny, wprowadzając po raz pierwszy do obiegu naukowego wiele

cennych fotografii, kopii ważnych dokumentów i innych materiałów źródłowych, które stanowią uwiarygodnienie, a także uzupełnienie i potwierdzenie prezentowanych konstatacji.

Ostatni, piąty rozdział, zatytułowany: Towarzystwo Pomocy Polakom. Nowe formy działalności 1980-2020, zawiera analizę przedsięwzięć TPP, podejmowanych po ogłoszeniu stanu wojennego w Polsce, w okresie transformacji systemowej oraz po 22 grudnia 1990 r., kiedy ostatni prezydent RP na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski przekazał w Warszawie prezydentowi Lechowi Wałęsie insygnia władzy prezydenckiej II Rzeczypospolitej. Autorka rozprawy precyzyjnie ukazała konsekwencje uznania niezawisłego rządu polskiego i rozpoczęcie współpracy między organizacjami niepodległościowymi, mającymi swoje siedziby w Londynie z organizacjami o podobnym profilu działalności w Kraju. W tej sytuacji Towarzystwo Pomocy Polakom nawiązało kontakt z Polskim Czerwonym Krzyżem w Warszawie. Wkrótce doszło do gościnnych wizyt, a także przekazania z Londynu do Warszawy kartotek Biura Poszukiwań. Doktorantka zobrazowała w pracy nowe formy działalności TPP, a także pomoc informacyjną, organizacyjną, charytatywną i wsparcie dla masowo napływających migrantów znad Wisły do Wielkiej Brytanii po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej.

Autorka rozprawy zebrała cenny materiał źródłowy, a konstrukcja pracy jest na ogół poprawna, bowiem poszczególne rozdziały i podrozdziały wydają się wyczerpywać zasadniczy problem, postawiony w tytule pracy doktorskiej. Ubogaceniem dysertacji jest zamieszczenie w niej wielu fotografii oraz kopii dokumentów, a także wykresów, spisów, tabel i schematów. Zamieszczone aneksy zawierają życiorysy wybranych członków założycieli TPP, biogramy wraz z fotografiami członków Zarządu TPP w 2020 r. oraz wykaz władz TPP od 1946 roku do dziś.

Analiza treści i wnioski końcowe

Zgromadzony materiał źródłowy, literatura przedmiotu i recenzowana treść rozprawy doktorskiej mgr Anny M. Stefanickiej są adekwatne do tytułu pracy oraz zagadnień szczegółowych, analizowanych w kolejnych rozdziałach oraz podrozdziałach. Doktorantka swobodnie posługuje się techniką pisania pracy naukowej, dotyczy to również stosowania przypisów, które można byłoby wzbogacić o przypisy polemiczne i dygresyjne.

Jako istotne niedopatrzenie uznaję brak Wstępu. Rekomenduję Doktorantce uzupełnienie tej ważnej części pracy doktorskiej w Autoreferacie i przedstawienie istotnych jego treści podczas publicznej obrony. Uzupełniając brakującą treść Wstępu, podczas prezentacji Autoreferatu proszę przedstawić:

I. Cele badawcze rozprawy:

pytania i hipotezy badawcze, które w sposób logiczny wynikają ze struktury rozprawy i dotyczą jej sfery diagnostycznej i postulowanej (normatywnej).

A. Główny problem badawczy.

B. Pomocnicze problemy badawcze w formie pytań szczegółowych.

Stosownie do przedstawionych problemów badawczych postawione przez Doktorantkę hipotezy badawcze do empirycznej weryfikacji:

- hipoteza pierwsza

- hipoteza druga.

II. Oczekiwane korzyści poznawcze i badawcze.

III. Założenia metodologiczne, w tym prezentacja wykorzystanych metod badawczych przez Autorkę rozprawy.

Inne uwagi krytyczne

Na początku dysertacji powinny być umieszczone: spis treści (jest na s. 156 – 157), wykaz skrótów (jest dopiero na stronie 147), wstęp (brak). Zasadniczy tekst pracy powinien być zwieńczony Zakończeniem (jest na s. 131 – cztery akapity na jednej stronie), w którym autorka powinna przedstawić sposób rozwiązania głównego i pomocniczych problemów badawczych, pozostałe wyniki badań oraz zaprezentować postulaty badawcze. Tych ważnych elementów brakuje w dysertacji. Proszę ten mankament uzupełnić w Autoreferacie. Następnie powinna być zamieszczona poprawnie sporządzona Bibliografia, zawierająca nazwisko autora, imię, tytuł pracy, **nazwę wydawnictwa**, miejsce i rok wydania. W prezentowanej Bibliografii (s. 143 – 146) brakuje nazw wydawnictw, a spis wykorzystanej prasy Autorka ograniczyła do podania trzech tytułów: *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, *Gazeta Niedzielną*, *Tydzień Polski*. Doktorantka nie podała istotnych informacji szczegółowych: numerów, dat i miejsc wydania. W spisie ilustracji i wykresów (s. 148 – 151) brakuje ważnej informacji: na której stronie rozprawy znajduje się zamieszczona ilustracja czy wykres. Autorka, przedstawiając wyjaśnienia i uzupełniające informacje w przypisach poszerzających, dotyczące istoty i funkcjonowania przywoływanych w tekście doktoratu organizacji, towarzystw, biogramów czy choćby Polskiego Korpusu Przysposobienia i Rozmieszczenia, nie podaje źródeł, z których czerpała swoją wiedzę.

W tekście pracy zdarzają się drobne pomyłki, przejęzyczenia oraz potknięcia redakcyjne. Wszystkie zauważone uchybienia nie przesądzają jednak o wartości recenzowanej rozprawy, która jest rzetelnym opracowaniem, dotyczącym istotnego fragmentu dziejów powojennej polskiej emigracji w Wielkiej Brytanii i skupiskach Polaków, rozproszonych po całym świecie.

Wniosek końcowy

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska stanowi istotne opracowanie, uzupełniające dotychczasowy stan wiedzy z zakresu funkcjonowania organizacji, powołanych przez środowisko polskiej emigracji w Londynie, zatroskane o losy tułaczy wojennych i emigrantów okresu powojennego.

Doktorantka wykazała umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych oraz opracowania i interpretacji otrzymanych wyników.

Reasumując uważam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Anny Marii Stefanickiej pt. *Działalność Towarzystwa Pomocy Polakom w Londynie 1939 – 2020*, spełnia wymagania określone w art. 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) oraz Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r., Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, art. 179.

W związku z powyższym, przedkładam Radzie Dyscypliny Naukowej Historia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie wniosek o dopuszczenie Pani mgr Anny Marii Stefanickiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Bydgoszcz, 14 lipca 2021 r.

Dr hab. Adam Sudoł,
em. prof. UKW

